

Nr 319.

Av herr Håstad, *angående en utbyggnad av folkomröstningsinstitutet.*

Den i januari 1950 tillsatta kommittén för utredning av frågan om utvidgning av folkomröstningsinstitutet i Sverige — vilken även haft att utreda det tekniskt mycket komplicerade och tidsödande problemet om utjämningsmetoder inom det proportionella valsystemet — kommer enligt vad som meddelats genom pressen att i februari månad framlägga sitt betänkande samtidigt som särskilda redogörelser rörande erfarenheterna av referendum i Schweiz, USA och andra stater kommer att publiceras. *Då* en utvidgning av folkomröstningsinstitutet förutsätter grundlagsändring, *då* det är ovisst om Kungl. Maj:t till årets riksdag kommer att framlägga en proposition i ämnet och *då* ett uppskov till nästa andrakammarperiod med antagandet såsom vilande av vederbörliga grundlagsändringar normalt komme att leda till att besluten definitivt ej skulle kunna antagas förrän tidigast vid 1957 års riksdag, ha vi såsom representanter för minoriteten inom kommittén ansett oss nödsakade att redan före den ordinarie motionstidens utgång och innan betänkandet framlagts, väcka förslag om folkomröstningsinstitutets utbyggnad.

Härvid ställa vi samma yrkanden som vi antingen förenat oss med kommittémajoriteten om eller i betänkandet komma att framföra såsom reservation. Följaktligen förorda vi, *att* dels konsultativa referendum, som redan finnes inskrivet i grundlagen, må utformas på så sätt att även en minoritet i riksdagen kan framkalla dylik folkomröstning, *att* grundlagsfrågor skola alternativt kunna avgöras genom decisiv folkomröstning på det sättet, att den andra behandlingen må efter samfällt beslut av konung och riksdag kunna ersättas med omedelbar folkomröstning, *att* decisiv folkomröstning må fakulativt införas för sådan allmän lagstiftning, som sker av konung och riksdag samfällt, samt *att* decisivt referendum likaledes fakulativt skall införas i avseende på nya eller ökade statsanslag liksom i avseende på allmänna principbeslut. Däremot anse vi att frågan om införande av folkinitiativ, d. v. s. en rätt för en viss del av folket att framlägga ett författnings- eller lagförslag med åtföljande folkomröstning om detsamma, ännu ej är mogen för en lösning utan bör anstå i avbidan på erfarenheterna från verkningarna av de här föreslagna reformerna. Ytterligare föreslå vi att riksdagen genom samstämmigt beslut av båda kamrarna skall i trängande lägen kunna undandraga en viss fråga folkomröstning, vare sig denna avser rådgivande eller beslutande folkomröstning.

Då vi icke tänka oss att det utbyggda svenska folkomröstningsinstitutet skall få samma omfång eller frekvens som exempelvis det schweiziska utan blott tillgripas såsom ett extraordinärt medel i situationer, då folkets uppfattning är av största värde att inhämta eller då ett viktigt riksdagsbeslut kan antagas vara mycket omtvistat bland folket, ha vi — åtminstone till en början — ansett det tillräckligt att stadga, att referendum blott skall kunna framkallas av en viss minoritet i riksdagen, som har att inlämna sin referendumbegäran omedelbart efter riksdagsbeslutets fattande. Även om det från demokratisk synpunkt vore mera logiskt att föreskriva att referendum skulle kunna utlösas av ett visst antal röstberättigade medborgare, komme detta att bl. a. leda till att ikraftträdandet av alla de riksdagsbeslut, varom folkomröstning författningen enligt kan hållas, måste uppskjutas så lång tid som namninsamlingen kräver (t. ex. tre månader), men det måste vara ett allmänt intresse att så långt som möjligt söka undvika alla de praktiska olägenheter, som skulle vara förknippade med en dylik allmän försening av verkställighetsåtgärderna.

Med hänvisning till den utförliga motivering, som kommittébetänkandet kommer att innehålla, vilja vi i övrigt i denna motion inskränka oss till att ange huvudlinjerna för de grundlagsändringar, som erfordras för utbyggnad av folkomröstningsinstitutet i den av oss angivna omfattningen. För den författningstext, som vi hemställa att konstitutionsutskottet måtte utarbeta, komma fullständiga utkast att finnas i kommittébetänkandet. Vi vilja ytterligare framhålla, att vad som i år behöver beslutas är blott de grundstadganden som författningen måste innehålla. Oavsett om referenduminstitutet utbygges mer eller mindre vidsträckt, förutsätta vi att en tillämpningslag skall stiftas, vari detaljproblem av mindre principiell vikt regleras. Denna tillämpningslag behöver ej beslutas förrän 1953 sedan grundlagsändringarna blivit slutgiltigt godkända.

Då frågan om eventuellt kommunalt referendum bör regleras i kommunallagen eller annan särskild lagstiftning, som blott kräver en riksdags beslut, ha vi ansett att den inte behöver upptas i nu förevarande sammanhang utan bör anstå till en nästföljande riksdag.

De motiv, som tala för att folkomröstningssystemet får en vidare utformning än hittills och även utsträcket till införande av beslutande referendum, kommo till uttryck i de motioner, som väcktes vid 1948 års riksdag och då föranledde riksdagens skrivelse med begäran om utredning, och de komma ytterligare att utvecklas och preciseras i vår reservation till kommittébetänkandet. Här vilja vi endast fastslå att ett utbyggt folkomröstningsinstitut skulle i vårt lugna och stabila politiska liv betyda en förstärkning och fördjupning av demokratien. Det skulle göra folket mera aktivt än hittills i statsstyrelsen och därigenom öka medborgarnas intresse för allmänna angelägenheter samt skärpa deras direkta ansvar för det politiska skeendet. Det skulle föranleda regering och riksdag att mer än hittills fästa

avseende vid skilda samhällsgruppers legitima synpunkter och därigenom verka i riktning mot utjämning och vidgad samverkan mellan intressen och partier. Det skulle i viktiga frågor av icke partibetonad art beträffande vilka riksdagspartierna ej äro representativa, bli ett värdefullt medel att utröna folkets verkliga mening, likaså i sådana fall, då ett betydande antal anhängare av ett visst parti i en stor fråga icke dela partiets uppfattning.

Vi vilja slutligen framhålla att den restriktiva regeln att rätten att begära referendum blott tillägges en riksdagsminoritet enligt vår mening bör vara ägnad att förebygga att folkomröstningsinstitutet missbrukas eller förslites på spörsmål av mindre vikt. Innan en fast tradition skapats för folkets direkta deltagande vid avgörandet av sakfrågor bör enligt vår mening området för de frågor, som kunna göras till föremål för referendum, ej göras för vittomfattande. Det synes oss klokt att gå etappvis fram och göra institutets fortsatta utbyggnad beroende av vunna erfarenheter.

Med åberopande av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte för sin del såsom vilande besluta ändringar av och tillägg till regeringsformen och riksdagsordningen avseende en utbyggnad av folkomröstningsinstitutet enligt följande huvudlinjer:

1) Det konsultativa referendum utvidgas på så sätt, att även en minoritet av riksdagen, förslagsvis en fjärdedel av vardera kammarens medlemstal, äger att begära att en dylik omröstning skall anordnas antingen om ett allmänt principspörsmål eller om en proposition, som ej rör budgeten eller traktater med främmande land, och att omröstningen skall komma till stånd, så framt ej riksdagens kamrar genom samfällt beslut förklara omröstningens hållande vara till allvarligt men.

2) Decisivt referendum införes:

a) för grundlagsfrågor på så sätt att ett av riksdagen första gången antaget grundlagsförslag må efter samfällt beslut av riksdagens kamrar i stället för att vila tills efter nyval till andra kammaren omedelbart hänskjutas till folket för avgörande,

b) för lagfrågor enligt § 87 regeringsformen och andra därmed jämförliga författningar, vilka tillkomma genom samfällt beslut av Konung och riksdag, därest en kammare eller en minoritet inom riksdagen, förslagsvis en fjärdedel av vardera kammarens medlemstal, omedelbart efter det att riksdagen beslutat sådan ny lag eller författning eller upphävande eller ändring av eller tillägg till dylik ingiver framställning om folkomröstning och såframt ej bägge kamrarna genom samfällt beslut förklara beslutet trängande,

c) för frågor angående nya eller förhöjda anslag i riksstaten eller allmänna principbeslut berörande statens styrelse och verksamhet på samma sätt och under enahanda villkor som under 2 b),

d) i fråga om kyrkolag bör eventuell folkomröstning anordnas på samma sätt som enligt 2 b), dock att, om kyrkomötet fattar sitt beslut efter riksdagen, en viss tid fastställs, inom vilken begäran om folkomröstning skall inges,

e) Konungens vetorätt i frågor om författningar och lagar bör utövas innan en av riksdagen, av en av dess kamrar eller av en riksdagsminoritet begärd decisiv folkomröstning utlyses, varvid Konungens vägran att gilla ett av riksdagen för dess del fattat beslut i en författnings- och lagfråga automatiskt innebär att frågan förfallit utan folkomröstning.

Stockholm den 26 januari 1952.

Elis Håstad.
